

Dr. Zeynep Elif Yıldızlı

İl. Başkan, Jeolojik Araştırmalar Derneği

zeynepelif@zeynepelifyildizli.com

twitter: @ZeynepYildizli

facebook: facebook.com/zeynepelifyildizli

www.zeynepelifyildizli.com

1859'DAN GÜNÜMÜZE PETROL KARTELLERİ

Babam Av. Şuayip Gaziulusoy'un anısına...

1 859 yılında günümüz petrol endüstrisinin başlangıcı oluşturan "cable tool" yöntemi ile ilk petrol kuyuların Pensilvanya'nın Oil Creek bölgesinde kazılması ile birlikte günümüze kadar geçen süreyi geçtiğimiz aylarda özetelemeye çalıştım. Burada önemli olan 150 yıllık bir geçmişte sahip olan petrol endüstrisi bu süre içinde iki büyük Dünya savaşı şiddetli ve bu savaşlar sonucunda yeni Dünya düzeni kurulmuştur. Büyük İmparatorluklar yıkılmış yerine sanayileşmiş daha küçük Ülkeler kurulmuştur. Tüm bu süreç boyunca daha fazla petrole sahip olmak ve petrol endüstrisini yönetebilmek için değişik karteller oluşmuştur. Bunlardan ilki Rockefeller tarafından oluşturulan ve tarihe geçen Standard Oil trustü'dür. Bu kartel 40 sene gibi kısa bir sürede oluşmuş ve 1904 yılına gelindiğinde petrol üretiminin %91 ve satışlarının %85 kontrol eder duruma gelmişti. 1911 yılında Amerikan ulusal mahkemesince "Anli Trust" yasası gereği bölünmeye zorlanmış ve 37 şirkete ayrılmıştır. Bu 37 şirket içerisinde günümüzde "dev petrol şirketleri" (süper majors) olarak anılan Chevron, Exxon, Mobil gibi şirketler doğmuştur. Aslında Standard parçalanmasaydı bazı analistlere göre -bugünkü değeriyle- piyasa değeri 1 trilyon \$'dan fazla olan bir şirket olacaktı. Belki de günümüzde Amerika bu dünyanın devi şirketi parçalandığına pişmandır ancak; bu söz konusu sanayi kolunun ilk kartelidir.

"Red Line Agreement" olarak anılan ve mimarın Gulbenkyan (Mr Five Percent) olan, 1928 yılında imzalanan antlaşmadır. Bu antlaşma I. Dünya Savaşı sonunda oluşturulmaya çalışılan bir karteldir. Amaç I. Dünya Savaşı sırasında paylaşılmış olan Osmanlı topraklarında, antlaşmaya taraf olan şirketlerin birbirlerinden habersiz petrol aramasını kısıtlamaktır.

1908 yılında bugünkü İran topraklarında kalan Masjed Süleyman'da yapılan petrol keşfi ile Arap plakası sürecelecek kargaşanın merkezi haline gelmiştir. Bu bölgede ismi yabancı olmayan ama sahipliklerinin genellikle İngiliz, Fransız, Alman ve Amerikalılardan oluşan petrol şirketleri kurulmuştur.

Burada faaliyet gösteren firmalar; her ne kadar Amerikalıların I. Dünya Savaşı ile birlikte "red line agreement" yürürlükten kalkmıştı iddiasına rağmen, daha uzun yıllar bölgedeki kartel konumlarını sürdürmüşlerdir. 1950 yılında Enrico Mattei "İran Konsorsiyum" denilen yedi petrol şirketi için "7 kız kardeşler" terimini kullanmıştır. Bu firmalar Anglo-Persian Oil Co (BP), Gulf Oil, Standard Oil of California (SoCal), Texaco (Chevron), Royal Dutch Shell, Standard Oil of New Jersey (Esso) ve Standard Oil of New York (Exxon Mobil) dir. 7 kız kardeşlerin oluşmasına sebep olan olay 1951 yılında İran'ın petrol endüstrisini millileşmesi ile başlamıştır. İran'ın petrol üretiminin yeniden uluslararası piyasalarda satılması için Amerikan hükümeti büyük petrol şirketlerinden oluşan bir konsorsiyum kurmasına ön ayak olmuştur.

Bu şirketler: BP, Gulf Oil (1984'de Chevron satın almıştır), Royal Dutch Shell, Chevron, ExxonMobil, Standard Oil of New York (1999'da Exxon satın almıştır), Texaco (2001'de Chevron satın almıştır), Enrico Mattei İtalyan petrol şirketinin başı olarak bu konsorsiyumda yer almak istemiş ancak; Orta Doğu petrollerini kontrol eden Anglo-Sakson menşeli petrol şirketleri tarafından kabul görmemiştir. Bu nedenle bu şirketlere Enrico Mattei "7 kız kardeşler" sıfatını takmıştır. İngiliz ve Amerikalı petrol şirketlerinden oluşan bu kartel rekabete engel olmuş ve dünyanın petrol rezervlerini kontrol etmiştir.

Kendi sahip oldukları topraklardaki petrol zenginliğini kontrol etmek için oluşturulan bu kartelleri gözlemleyen büyük petrol üreticisi olan ülkeler kendi kartellerini kurabilmek ve büyük petrol şirketlerini yönetebilmek için 1960 yılında Ekonomisi Petrol İhracatına Dayalı olan

Ülkeler Organizasyonunu (OPEC: Organization of Petroleum Exporting Countries) kurdular. Amaçları 7 kız kardeşlerin Orta Doğu petroleri üzerindeki hegemonyalarını kırmak ve kendi güçlerini kanıtlamaktır. OPEC 12 ülkeden oluşmaktadır; bu ülkeler; İran, Irak, Kuveyt, Libya, Katar, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Venezuela, Endonezya, Nijeriya ve Ekvator'dur. Bu kartel, Amerika'nın Yum Kippur savaşında İsrail yanında yer aldığı için, 1973 yılında petrol ambargosu yaparak 1973 yılı krizine sebep olmuştur. OPEC aldığı bir kararla, Kanada'ya, Japonya'ya, Hollanda'ya ve Amerika'ya ambargo koyduğunu açıklamışlardır. Bu ambargo endüstrileşmekte olan ülkelerin petrol tüketimini artırmakta olduğu sırada meydana geldi.

OPEC, Amerika'nın İsrail'e yardım ettiğinin ertesi günü petrol fiyatını %70 artırarak 5.11\$/varil yapmış ve üretimi de %5 kısmış ve kısarak devam edeceğini açıklamıştır. Amerika kongresi ertesi gün İsrail'e 2.2 milyar \$ yardım yaptığını açıklamıştır. Libya ise Amerika'ya petrol ihracatına ambargo koymuştur. Tüm bunlar sonucunda petrolün varil fiyatı 3\$/dan 12\$/yükselmisti. 1973 petrol krizi "Büyük depresyon" (Great Depression) dan sonraki en büyük ekonomik felaket olarak anılır oldu. Bu kriz Suudi Arabistan'ın en büyük üretici olarak uluslararası gücünü göstermiştir. Bu krizle birlikte Arap dünyasında millileşime rüzgârı yenin, zenginleşen ve itibar kazanan Suudi Arabistan'ın "Wahhabi İslam" rüzgârına bırakmıştır.

1973 yılında yaşanan bu kriz sonucu 1979 yılında petrolün fiyatı 80\$/varil olmuştur. Petrol fiyatı 1980lerin sonunda 38\$/varile fiyatına gerilemiştir. 2003 yılından itibaren artarak yükselen petrol fiyatları 2008 yılında 147\$/varil ve sonrasında 2011'de 113\$/varil olarak değer bulmuştur. Günümüzde ise 2014 yılının ikinci yarısında başlayan bir petrol fiyatı düşüşü söz konusu ve bunun ne kadar süreceği net değil. Bu fiyat düşüşünde ise sadece yaklaşık 2 milyar varil fazla üretimin neden olduğu konusu gerçekçi değildir. Fiyat 45\$/varil olan petrolün fiyatı Suudi Arabistan'ın üretimini kısmamasının bir sonucu mu bu açık değil. Ancak OPEC bu sefer de üretimin kısmaya gitmez ise 1973 yılındakinin tersine bir petrol buhranı Dünyayı beklemektedir. Petrol fiyatlarında ki oynama tüm ekonomiyi etkilemektedir. Önümüzdeki süreçte petrol fiyatı gerektiği kadar yükselmez ise bu seferde başka kartellerin oluşumuna tanıklık edeceğimiz demektir.

